د پښتو نظم لیکلو لنډ لارښود

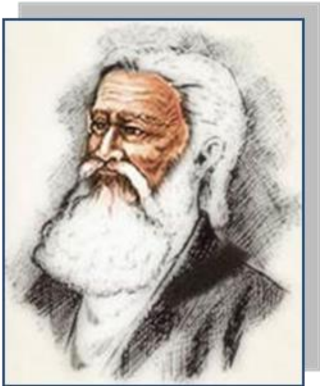

لیکونکی : عبدالعلي رسول زاده

د عنوانونو فهرست

شمېره	عنوانونه	مخ
۱	تر پیل د مخه خبري	الف
۲	پښتو نظم	۱
۳	سېلاب ، قافیه او ردیف	۳
۴	سېلاب	۳
۵	سېلاب څرنگه جوړیږي	۳
۶	لومړی تمرین	۹
۷	دوهم تمرین	۹
۸	درېیم تمرین	۱۱
۹	د سېلاب برابرولو لپاره مرستي	۱۱
۱۰	قافیه	۱۹
۱۱	د قافیې لپاره مهم ټکي	۲۳
۱۲	پښتو (ی) گاني	۲۳
۱۳	پښتو (و)	۲۶
۱۴	پښتو (ه)	۲۶
۱۵	خج	۲۷
۱۶	نظم او د ژبي گرامر	۲۸
۱۷	څلورم تمرین	۲۹
۱۸	ردیف	۲۹
۱۹	پنځم تمرین	۳۰
۲۰	شپږم تمرین	۳۱
۲۱	د پښتو شعر ډولونه	۳۲
۲۲	لنډۍ	۳۲

۲۳	اوم تمرين	۳۳
۲۴	غزل	۳۳
۲۵	اتم تمرين	۳۵
۲۶	مثنوي	۳۶
۲۷	نهم تمرين	۳۹
۲۸	آزاد شعر	۳۹
۲۹	د انسان پر احساساتو د شعر اغېزه	۴۱
۳۰	د تمرينونو جوابونه	۴۶

بسم الله الرحمن الرحيم

تر پیل د مخه خبري

د لومړي ځل لپاره دغه لیکنه ما عبدالعلي رسولزاده څو کاله مخکي په سویډن کي د پښتو ژبي د زدکوونکو لپاره و کړه. په لیکنه کي مي ډېر کوښښ و کړ چي اشعار ئې ډېر ساده او اسانه وي. کله چي دغه لیکنه شا و خوا په هیواد کي دننه او بهر نورو هیواد والو ته و رسېده ، هغوی ئې هم د لوستلو سره مینه و مونده. د دې لپاره چي دلته مي د دغو زدکوونکو او هلته د نورو لوستونکو اړتیاوي په نظر کي نیولي وي، په هغه پخوانۍ لیکنه کي مي لږ تغییرات را وړل. دا مي هم غوره و بلل چي که دغسي معلومات د هیواد په ښوونځیو کي هم تدریس سي ډېره ګټه به و رسوي.

په ښوونځي کي د لوست په جریان کي زدکوونکي د را تلونکو ټولګیو د نویو مضمونو خبري د تر مخنیو ټولګیو د زدکوونکو څخه اوري او هغو ته تیاري نیسي. د مثال په توګه په دریېیم ټولګي کي اوري چي په څلورم ټولګي کي څو نوي مضمونونه را منځته کیږي. هغه لکه تاریخ ، جغرافیه ، دري او هندسه. سربېره پر دغو مضامینو په ریاضي کي د کسر زدکړه هم منځته را ځي او په نورو ټولګیو کي داسي نور. په لسمه ټولګۍ کي په پښتو

کي بديع او بيان د نوي مضمون په توګه منځته را ځي.

زدکوونکي داسي ګومان کوي چي بديع او بيان نو د نظم د ليکلو لاري زدکوونکو ته ور زده کوي.

کله چي ښوونکی په بديع او بيان پيل و کړي نو هلته د نظم يا شعر د مختلفو ډولونو په اړه خبري را پيل کي. هغه لکه: المشجر، ښه او بد، اغراق، غلو او داسي نور. دا چي زدکوونکي په خپله د نظم يا شعر په تخنيک کي معلومات نه لري، د نظم د دغو ډولو زدکړه کومه مرسته ور سره و نه کړي.

ما د ښوونځي د خپلو تجربو له را يادېدو څخه هم اړينه و بلله، چي دا به ښه وي، چي که زدکوونکي لومړی د شعر په تخنيک يا جوړښت و پوهيږي بيا به د شعر مختلف ډولونه ور ته اسان وي.

د دغي ليکني لپاره مي لومړی د پښتو ژبي د تکړه شاعر او ليکوال ښاغلي عبدالباري جهاني څخه غوښتنه و کړه چي په دې برخه کي زموږ سره مرسته و کړي. هغه هم زما د غوښتني سره سم د سيلاب، قافيي او رديف په اړه ما ته خپله دري پاڼي ليکنه را کړه. هغه ليکنه مي د زدکوونکو د سويې او اړتياوو سره په لاندي ډول برابره کړه اوس غواړم چي د لوستونکو سره کار پر و کړم.

دغه لیکنه به شاید درې کتګورۍ لوستونکي و لولي .

لومړۍ کتګوري به هغه لوستونکي وي ، چي په ښه توګه پښتو نظم وایي او لیکي اما د نظم د تخنیک په اړه پوره معلومات نه لري . دغه لیکنه به د هغو کسانو سره هم یو څه لا نوره مرسته و کي .

دوهمه کتګوري به هغه کسان وي چي نه شعر لیکلای سي او نه ئې د شعر منظم تخنیک زده وي . د دغي لیکني له لاري به لومړی د نظم تخنیک زده کړي او بیا به د شعر په لیکلو پیل و کړي .

درېیمه کتګوري به هغه کسان وي چي هم شعر لیکلای سي او هم ئې تخنیک زده وي . د دغو کسانو څخه زما هیله دا ده چي ځانته وخت ور کي او تر دغه لاربښود لا څه نوري پېداګوژیکي لیکني و کړي او لوستونکو ته ئې د ګټې اخیستلو لپاره وړاندي کي .

عبدالعلي رسولزاده
alirasulzada@hotmail.com
www.pashto.se
tel, 0046709384755

پښتو نظم

نظم د ترتیب او ښه اوډلو په معنا دئ. زموږ د خلکو تر منځ دا خبره تل کیږي چي د پلاني په کور یا دکان کي هر څه پر نظم پراته دي. د دې خبري څخه مقصد دا دئ چي هـر شی پر خپل ځای پروت دئ. یعني کتاب په الماری کي، کاسې او غابونه د کاسو او غابو پر ځای پراته دي او ګډوډي نه ده. د پورتنیو خبرو څخه په ګټه اخیستلو سره د کلمو اوډل په لیکنو او خبرو کي هم په دغه ډول تر نظم، اوډلو او ترتیب لاندي را تلای سي. په دغه تر تیب کومي خبري یا لیکني چي کلمې یا لغاتونه ئې یو د بل تر څنګ د یوې قاعدې له مخي په ښه ډول اوډل سوي وي هغو خبرو یا لیکنو ته منظمي خبري او یا منظم کلام یا منظمه لیکنه ویل کیږي. د نظم یا شعر په لیکلو کي یوائي د کلمو منظم ایښودل کفایت نه کوي بلکي د نظم خپلو خاصو توکو ته هم اړتیا ده، چي دلته لاندي به را سي.

دلته باید و وایو چي نظم ته شعر هم ویل کیږي او هره لیکه یا کرښه ئې د بیت په نامه یادیږي. بیت د دوو برخو څخه جوړ سوی وي چي هري برخي ته ئې نیم بیتی وایي لکه:

کاشکي جنګ او جګړې نه وای د هـر چا پـه خوله خندا وای

پورتنۍ لیکه یو بیت دئ. دغه بیت د دوو برخو څخه جوړ سوی دئ چي هره برخه یې یو نیم بیتی دئ لکه:

لومړی نیم بیتی : کاشکي جنګ او جګړې نه وای
دوهم نیم بیتی : د هـــر چا پـــه خوله خندا وای

کېدای سي چي پورتنی بیت په دغه لاندي درو ډولو و لیکل سي :

الف :

کاشکي جنګ او جګړې نه وای د هـــر چا پـــه خوله خندا وای

ب :

کاشکي جنګ او جګړې نه وای
د هـــر چا پـــه خوله خندا وای

ج :

کاشکي جنګ او جګړې نه وای
د هـــر چا پـــه خوله خندا وای

د پورتنیو خبرو له مخي په پښتو کي هم د نورو ژبو په شان منظم (منظوم) کلام سته. دغه منظم کلام ته په ادبیاتو کي نظم یا شعر ویل کیږي. اوس به را سو دي ته چي د کلام دغه نظم څه شی دئ او څرنګه لیکل کیږي.

د دې لپاره چي د پښتو ژبي په نظم و پوهیږو نو تر هر څه له مخه باید د سیلاب، قافیي او ردیف په اړه معلومات تر لاسه کړو.

١ – سپلاب
٢ – قافيه
٣ – رديف

١ ـ سپلاب :

سپلاب د هيجا يا څپې په نامه هم يادېږي او هغه توري يا ږغونه دي چي په ويلو سره ئې خوله يو ځل درېږي لکه : موږ ، ته ، هر، ښه، ورور ، آ او نور . سپـلاب کله يو توری وي ، خو زياتره وختونه سپلابونه له دوو يا څو تورو څخه جوړ وي .
په پښتو کي سپلابونه د يوه ، دوو، درو يا څلورو تورو څخه جوړ سوي وي .

نه يوائې نظمونه (شعرونه) د سپلابو څخه جوړ دي بلکي زموږ خبري هم د سپلابو څخه جوړې دي .

سپلاب څرنګه جوړېږي ؟

په هره ژبه کي سپلابونه د هغې ژبې د واول (ږغ لرونکو) تورو يا ښبې په مرسته جوړيږي . ږغ لرونکي توري (واول) چي سپلابونه جوړوي لکه : (ا ، لنډ و[١]، اوږد و[٢]، لنډه ي[٣] ، اوږده ي[٤]) او ښبې چي ببله مد څخه نوري نه ليکل کيږي اما

[١]، [٢]، [٣] او [٤] په دې اړه د کتاب په پای کي معلومات تر لاسه کولای سئ !

تاثير ئې په کلمه کي وي. نښي لکه: [زور(َ)، زير(ِ) ، پېښ(ُ)، زورکی او مد (~)] .

کله کله سېلاب له يـوه تـوري څخه د [(الف) يا (و) يا (ي) او يا (ې)] په مرسته جوړ سوی وي لکه:
با ـ يو سېلاب دئ چي د (ب) څخه د (الف) په مرسته جوړ سوی دئ.

خو ـ يو سېلاب دئ چي د (خ) څخه د لنډ (و) په مرسته جوړ سوی دئ.

چي ـ يو سېلاب دئ چي د (چ) څخه د لنډي (ي) په مرسته جوړ سوی دئ.

دې ـ يو سېلاب دئ چي د (د) څخه د اوږدې (ې) په مرسته جوړ سوی دئ.

کله بيا دغه يو توری د يوې نښي (زور يا زير يا پېښ يا زورکي او يا مد) په مرسته سېلاب جوړوي لکه:

آ ـ يو سېلاب دئ چي د (الف) څخه د (مد) په مرسته جوړ سوی دئ.

وَ ، بِ ، مُ ـ درې سره يو يو سېلاب دي چي د زور ، زير او پېښ په مرسته جوړ سوي دي.

ـ هغه سېلابونه چي د دوو تورو څخه د يوه واول يا ږغ لرونكي توري په مرسته جوړ سوي وي لكه:
تور: يو سېلاب دئ چي د (ت) او (ر) څخه د اوږده (و) په مرسته جوړ سوی دئ.

لور (لكه د تره لور): يو سېلاب دئ چي د (ل) او (ر) څخه د لنډه (و) په مرسته جوړ سوی دئ.

مار: يو سېلاب دئ چي د (م) او (ر) څخه د (الف) په مرسته جوړ سوی دئ.

دين: يو سېلاب دئ چي د (د) او (ن) څخه د لنډي (ي) په مرسته جوړ سوی دئ.

ډېر: يو سېلاب دئ چي د (ډ) او (ر) څخه د اوږدې (ې) په مرسته جوړ سوی دئ.

ـ هغه سېلابونه چي د دوو تورو څخه د (زور، زير، پېښ يا زوركي) په مرسته جوړ سوي وي لكه:
وَر، لَر، بَر، مِر، پُل، تل (هميشه) او داسي نور.

هغه سېلابونه چي د درو تورو څخه جوړ سوي وي په داسي حال كي چي يو توری ئې ږغ لرونكی توری وي او د سېلاب په جوړښت كي رول و لري لكه:

مور: مور د (م، و او ر) څخه جوړه سوې کلمه ده. د (م او ر) ترمنځ اوږد (و) واول توری دئ او دغه سېلاب ئې جوړ کړی دئ.

خور، شور، پور سېلابونه هم د پورته مثال په شان د اوږده (و) په مرسته جوړ سوي دي.

په شړک او پړَک کي که څه هم درې توري دي، خو سېلابونه ئې د (زورَ) په مرسته جوړ سوي دي.

هغه یو سېلاب چي د څلورو تورو څخه جوړ سوی وي لکه:
ورور، پلار، سپور، ترور او داسي نور.

یادښت: د ورور په کلمه کي لومړی (و) واول نه بلکي ساکن او کانسونانت (بې ږغه توری) دئ. یعني نه پر سر زور، نه زېر، نه پېښ او نه زورکی لري او نه پخپله واول او نه ئې تر وروسته بل واول را غلی دئ. دوهم (و) اوږد (و) او واول دئ چي سېلاب ئې جوړ کړی دئ.
پورتنۍ کلمې ټولي یو سېلابه کلمې دي.

دلته لاندي یو شمېر نور مثالونه لکه:
هغه کلمې چي د دوو سېلابو څخه جوړي سوي وي لکه:
سېلاب (سې ـ لاب)، لونګ (لَ ـ وَنګ)، باتور (با ـ تور)، اَختر (اَخ ـ تر) او نور.

هغه کلمې چې د درېيو سېلابو څخه جوړې سوې وي لکه :

پرزېدل (پُر - زې - دل)

خوځېدل (خو - ځې - دل)

آخرت (آ - خِ - رَت)

پروانه (پَر - وا - نَه)

ښوونځی (ښو - وَن - ځَی) او داسې نور .

په پرزېدل او خوځېدل کې (دل) یو سېلاب دئ چې پر (د) باندې ئې زورکی را غلی دئ . دا چې د زورکي لپاره د زور په شان کومه نښه نه لرو ځکه (د) بېله کومې نښې لیکل سوی دئ .

په آنار کې دوه سېلابه دي . لومړی پر (آ) زور یو سېلاب او په (نار) کې تر (ن) وروسته (الف) دوهم سېلاب جوړوي .

په (آس) کې د (الف) پر سر مد (آ) سېلاب جوړوي .

اوس به په شعر کې سېلابونه جلا کړو :

پـــر مـا ملګري دي ګران دوی دي پـــر مـا مهربان

پورتنی یو نظم دئ چې دوې جملې لري . دغه دواړې جملې د

يوه بيت په نامه ياديږي . هره يوه جمله ئې د يوه نيم بيتي په نامه ياديږي يعني :

(پـــر مـا ملګري دي ګران) لومړی نيم بيتی

(دوی دي پـــر مـا مهربـان) دوهم نيم بيتی .

د پورتني نظم سپلابونه په لاندي ډول جلا کوو :

پُـر ـ مـا ـ مَــل ـ ګَ ـ ري ـ دي ـ ګران (۷ سپلابه دي)
دوی ـ دي ـ پُر ـ ما ـ مِـهـ ـ رَ ـ بان (۷ سپلابه دي)

د يوه نظم (شعر) د سپلابونو د جلا کولو په وخت کي لومړی، لومړی نيم بيتی ګورو چي څو سپلابه دئ او بيا دوهم نيم بيتی ګورو چي څو سپلابه دئ . که د دواړو نيم بيتيو سپلابونه سره برابر ول نو وايو چي دغه شعر يو سم شعر دئ . په دغه شان د شعر تر پايه د ټولو نيم بيتيو سپلابونه به د شمېر له مخي سره برابر وي . راځئ چي په ګډه د يوه بل بيت سپلابونه جلا کړو !

مـوږ يو ځای لــــوبي کوو
کړو تــوپ بازي پر ميدان

موږ ـ يَو ـ ځای ـ لو ـ بي ـ کَ ـ وو (۷ سپلابه)
کړو ـ توپ ـ با ـ زي ـ پُر ـ مَي ـ دان (۷ سپلابه)

يو بل مثال:

که هر څو په سر د خيال دستار زرين ږدي
عاقبت بـه سـر د خـاورو پـر بالين ږدي

که ـ هر ـ څو ـ په ـ سر ـ د ـ خيال ـ دَس ـ تار ـ زَ ـ رين ـ ږدي
عا ـ قِ ـ بَت ـ به ـ سر ـ د ـ خاو ـ رو ـ پر ـ با ـ لين ـ ږدي

۱ـ تمرين: اوس تاسي په خپله دغه لاندنی بيت پر سپلابو و وېشئ! وروسته ئي د کتاب پای کي د جوابو له پاڼي سره و ګورئ!

کلـــه سنـــدري وايـــو
خوشالـه ناست يو خندان

۲ـ تمرين: دغه لاندني بيتونه پر سپلابو و وېشئ!

کـوتره

غـــومبـــر وهـه کوتـري
نـخبـــرېـ بـــخـــتـــوري
اواز دي خـــورې لګـــيـږي
زړګی مي پرې ښه کيږي
لـــږ تـــاوه شـــه ګـــډېږه
غـــومبـــر وهـــه تـــاوېږه

اوس به دلته لاندي يو داسي شعر را وړو چي د ټولو بيتو سپلابونه ئې سره برابر نه دي او په شعر کي بېخوندي يا بې موازنګي هم نه ده را غلې:

(۱) کــه خبــر مي شي لــه خــوږ زړګيه ته

که ـ خَ ـ بَر ـ مي ـ شي ـ دَ ـ خوږ ـ زَړ ـ ګَ ـ يه ـ ته (۱۱)

(۲) شپــه او ورځ بــه پــه نارو شي لکه زه

شپـه ـ او ـ ورَځ ـ بـه ـ پـه ـ نا ـ رو ـ شي ـ لَ ـ که ـ زه (۱۱)

(۳) ځــو تــاوونه باندي تبر شي چي پخيږي

ځو ـ تا ـ وو ـ نه ـ بان ـ دي ـ تبر ـ شي ـ چي ـ پَ ـ خيـ ـ ږي (۱۲)

(۴) د پــــخو پـــه حـــال خبر نـــه دي اومه

د ـ پَ ـ خو ـ په ـ حال ـ خَ ـ بَر ـ نه ـ دي ـ او ـ مه (۱۱)

(۵) عـــام عـــالم لـــه حقيقته خبر نـــه شول

عام ـ عا ـ لَم ـ له ـ حَ ـ قيـ ـ قَ ـ ته ـ خَ ـ بَر ـ نه ـ شول (۱۲)

(۶) د تقـليد خنـــدا کـــوي لـــکه کـــانه

د ـ تَق ـ ليد ـ خَنـ ـ دا ـ کَ ـ وي ـ لَـ ـ کـه ـ کا ـ نه (۱۱)

(۷) ګوره بيا د کوم کم بخت سرېږي په خوله شو

ګو ـ ره ـ بيا ـ دَ ـ کوم ـ کَم ـ بَخت ـ سَ ـ رېږي ـ په ـ خوله ـ شو (۱۲)

(۸) سل ښکنځل را تــه کوي چي غوارِم خوله

سل(۱) ـ ښکنځ(۲) ـ ځل ـ را ـ ته ـ کَ ـ وي ـ چي ـ غوا ـ رِم(۳) ـ خوله (۱۱)

---

(۱) (۲) (۳) په سل کي (س) په ښکنځل کي (ځ) او په رِم کي (ړ) زورکی لري. دا چي د زورکي لپاره موږ کومه نښه نه لرو ځکه دلته اشاره ور ته سوي ده.

د پورتني شعر په دريیم ، پنځم او اوم نيم بيتيو کي د سېلابونو شمېر ۱۲ دئ او په نورو ټولو نيم بيتيو کي ۱۱ دئ. کله چي دغه شعر وايو کومه ښېخوندي نه پکښي معلومېږي. د دې معنا دا ده چي د شعر د ليکلو په وخت کي به د شعر روانۍ ته ګورو. يعني چي په شعر کي سکتګي نه وي را غلې.

۳ـ تمرين: د دغه لاندي شعر سېلابونه سره جلا کئ!

نــن مــي بيا مارغـــه د فکر دی په شور
پـــروازونـــه کـــوي ځـــي پـــه هـــره لـور
نه پوهېږم څه تري ورک دي او څه غواړي
چـــي تـــپوس کـــوي لـــه پـلي او له سپور
مـــا د عـــقل پـــه تـــار بند کړل پروازونه
ده د عـــقل مـــزي و شـــلـــول پـــــه زور
کـــه هـــر څـــو يې لـوړ پرواز نه ګرځومه
غـــوږ تـــه نـــه پـــرېږدي زمـــا پندونه نور

په شعر کي د سېلابو د برابرولو لپاره څو مرستندوی ټکي:
کله کله د شعر د ليکلو او يا لوستلو په وخت کي سړی د سېلاب د زياتوالي يا لږوالي له مشکل سره مخامخ کيږي. د دغي خبري معنا دا ده چي د شعر په يوه يا څو نيم بيتيو کي د سېلابو د لږ والي يا ډېر والي پـه سبب په شعر کي بې خوندي

را ځي . د دغي ببخوندی د له منځه وړلو لپاره کېدای سي چي
د دغو لاندنيو کلمو مختلفو تلفظو ته ځير سو لکه :
(۱) : (زْما)
(۲) : (زَما) يا (زُما)
(۳) : (وَيَل)
(۴) : (وي) ، (وېل) يا (وُل)
(۵) : (چي) چي په اصل کي (چي ئې) دئ
(۶) : (کي) چي په اصل کي (کي ئې) دئ
(۷) : (کي) چي په اصل کي (که ئې) دئ
(۸) : (شي) چي په اصل کي (شه ئې) دئ
(۹) : (دي) چي په اصل کي (دي ئې) دئ
(۱۰) : (زي) چي په اصل کي (زه ئې) دئ
(۱۱) : (مي) چي په اصل کي (مي ئې) دئ
(۱۲) : (ني) چي په اصل کي (نه ئې) دئ
(۱۳) : (بي) چي په اصل کي (به ئې) دئ

پورتنۍ کلمي ځيني وختونه کېدای سي چي د شاعر د لهجې له امله يوه يا بله و کارول سي .

دلته لاندي به هره هره کلمه په يوه مثال کي راوړه سي :
(زما) : دغه کلمه ځيني خلک د (ز) په وړغندي (غړوندي) يعني سکون سره تلفظ کوي لکه : (زْما) چي يو سېلاب ده .

ځيني خلک ئې په پېښ او ځيني ئې په زور سره هم تلفظ کوي لکه: [زُما (زُ ـ ما)] يا [زَما (زَ ـ ما)] دغه دواړي کلمې دوه دوه سپلابه دي. دغه کار د شاعر سره د شعر د ليکلو په وخت کي او د سندرغاړي سره د سندري د ويلو په وخت کي د سپلاب د زياتولو يا لږولو په برخه کي مرسته کولای سي. يعني که شاعر د شعر د ليکلو په وخت کي يوه سپلاب ته اړتيا ولري (زْما) تلفظ کوي او که دوو سپلابو ته اړتيا و لري (زَما) يا (زُما) ئې تلفظ کوي.

دلته لاندي به د هري کلمې څو مثالونه را وړل سي:

(١): د (زْما) (چي يو سپلاب دئ) مثال:

پر بېګانی مستی پښېمانه نه سې (١١ سپلابه)
زْمـا دي لمنــه د خــالو ډکه ده (١١ سپلابه)

په (زما دي لمنه د خالو ډکه ده) کي که (زْما) د (ز) په ورغندي يا سکون سره و وايو د دغه نيم بيتي د سپلابـونـو شمېر به ١١ وي او که ئې د (ز) په پېښ (زُما) يا د (ز) په زور (زَما) و وايو نو د سپلابونو شمېر به ئې ١٢ سي. په دغه حالت کي به په شعر يا نظم کي به بې خوندي هم را سي.

(٢): د (زَما) يا (زُما) (چي دوه سپلابه دي) مثال:

زړګيه ته يار نه صبرېږي کــه نه
زَما په حال هم څه خبرېږي که نه

د پورتني بيت سپلابونه:

زَړ ـ ګَ ـ يه ـ ته ـ يار ـ نه ـ صَبـ ـ رې ـ ږي ـ که ـ نه (۱۱ سپلابه)

زَ ـ ما ـ په ـ حال ـ هم ـ څه ـ خَبـ ـ رې ـ ږي ـ که ـ نه (۱۱ سپلابه)

که په دوهم نيم بيتي کي (زَما) په (زْما) يعني په ساکنه (ز) و ويل سي نو به يې يو سپلاب کم سي او په شعر کي به بې خوندي را سي.

اوس به په مختلفو شعرنو کي د (وَيل) چي دوه سپلابه دئ او (وېل، وې يا وُل) چي يو يو سپلابه دي تاثير و ګورو:

(۳): وَيَل:

چي غوټې پسې وهي په لاس به در شي
چا وَيَل چي په درياب کي ګوهر نه شته

د پورتني بيت سپلابونه:

چي ـ غو ـ ټې ـ پَ ـ سې ـ وَ ـ هي ـ په ـ لاس ـ به ـ دَر ـ شي (۱۲ سپلابه)

چا ـ وَ ـ يَل ـ چي ـ په ـ دَر ـ ياب ـ کي ـ ګَو ـ هَر ـ نــه ـ شته (۱۲ سپلابه)

که په پورتني بيت کي د (وَيَل) (دوه سپلابه) پر ځای (وېل ، وي يا وُل) چي يو سپلابه کلمې دي راوړل شي نو بـه د شعر په دوهم نيم بيتي کي يو سپلاب کم سي او په شعر کي به ښکاره بې خوندي راسي .

(۴) : وېل ، وي يا وُل : لکه مېرمن زينبه چي وايي :

سحـرګـــه وه د نـــرګـــس لــېمه لانده (۱۱ سپلابه)
څاڅکي څاڅکي يې تر سترګو څڅېده (۱۱ سپلابه)
مـا وُل څـه دي ښکلې ګله ولـي ژاړې (۱۲ سپلابه)
ده وُل ژوند مي دئ يوه خولـه خندېده (۱۱ سپلابه)

د پورتني شعر په دريېم نيم بيتي کي که څه هم د وَيَل پر ځای يو سپلاب (وُل) را غلی دیٔ بيا ئي هم د سپلابو شمېر ۱۲ دیٔ . په داسي حال کي چي د لومړي ، دوهم او څلورمم نيم بيتي د سپلابو شمېر ۱۱دیٔ بيا هم په شعر کي بې خوندي نه ده را غلې . که چيري د (وُل) پر ځای (وېل يا وي) را غلی وای نو به بيا هم هيڅ خبـره نــه وای . که چيري (وَيَل) را غلی وای نو ښکاره به شعر بې خونده سوی وای . دغه اړونه (بدلون) د ځينو منطقو په لهجو کي توپير لري . په ختيځه لهجه کي (وېل يا وي) او په لوېديځه کي (وَيَل يا وُل) ده .

(۵) : (چي ئې) په (چې) ويل يا ليکل :

په ورځنيو خبرو کي د (چي ئې) ويل په (چې) يو مثال :
کتابونه چې راوړل موږ ټول خوشاله سولو .

دا جمله اصلاً کتابونه (چي ئې) را وړل موږ ټول خوشاله سولو .

اوس به ئې د ميرزا حنان په يوه شعر کي و ګورو (م هـ) :

د فلک د باغوان لاس د پرېکېدو دئ (۱۲ سېلابه)
پــر جهان چــې د بېلــتون تخم کاره (۱۱ سېلابه)

وينو چي د لوړ بيت په لومړي نيم بيتي کي ۱۲ سېلابه او په دوهم نيم بيتي کي ئې ۱۱ سېلابه دي . يعني کېداى سواى چي د (چې) پر ځاى (چي ئې) را غلي واى ، مګر په هغه سره به په دوهم نيم بيتي کي يو سېلاب زيات سوى واى او شعر به بې موازني سوى واى .

(۶) : (کي ئې) په (کې) ويل يا ليکل :
د (کي ئې) ويل په (کې) يو مثال په ورځنيو خبرو کي :

مېوه چي دي را وړه په کاسه کې واچوه ! چي دا جمله اصلا (مېوه چي دي را وړله په کاسه کي ئې واچوه) ده .

(۷) : د (که ئې) ويل يا ليکل په (کې) :

د کې يو مثال په ورځنيو خبرو کي لکه:

زما کتاب پر ميز پروت دئ (کې) يا (که ئې) راوړې ښه به وي.

اوس به ئې د ميرزا حنان په يوه شعر کي و ګورو (م هـ):

دا ګوهر به دي په کار سي کې په غوږ کړې (۱۲ سپلابه)
در تــــه و کـــړه حنـــان څـــه ويـــل مليح (۱۱ سپلابه)

کــې خبــري کـړي دوې سترګي خود بخود (۱۱ سپلابه)
عجــب نـــه ده پـــرتـــه وائـــي تـــل بـــيمار (۱۱ سپلابه)

د «جمعه» د زړه پرهار به هلته جـــوړ سي
کې رفـــو پـــه تـــار د زلفـــو کـــړي جراح

په لاندي بيت کي بيا حاجي جمعه بارکزي په يوه ځاى کي (کې)
او په بل ځاى کي (کي يې) را وړى دئ لکه (م هـ):

زړه مي در کئ زُما يـــاره ستا پـــه لاس (۱۲ سپلابه)
ستا رضا ده کې لوټل کړې که ئې پاس (۱۲ سپلابه)

په دوهم نيم بيتي کي لومړى (کې) او بيا (که ئې) راغلى دئ.
که څه هم دواړه په يوه معنا را غلي دي خو په (کې) سره شاعر
د شعر سپلابونه برابر کړي دي.

(۸): (ښه ئې) په (ښې) ويل يا ليکل:

په ورځنيو خبرو کې د (ښه ئې) ويل په (ښې) يو مثال:

مېوه چې دې راوړه ښې پرې مينځه! چې دا اصلا (ښه ئې) پرې مينځه دئ.

(۹): (دې ئې) په (دې) ويل يا ليکل:

احمد چې دې و ليد، ورور دې هم و ليدئ؟(دې) اصلا (دې ئې) دئ.

(۱۰):(زه ئې) په (زې) ويل يا ليکل:

زې د زلفـــو و تـــاوونـــو تـــه حيران وم (۱۲ سېلابه)
چې دوو سترګو ئې بيا ښکار کړم په کاته (۱۱ سېلابه)

(۱۱): (مې ئې) په (مې) ويل يا ليکل:

و کتو تـه يې د سترګو حيرانېږم (۱۲ سېلابه)
چې مې کل هډونه کړه ريزه ريزه (۱۱ سېلابه)

(۱۲): (نه ئې) په (نې) ويل يا ليکل:
د ميرزا حنان له کلامه (م ه):

چې نې خوري، نه ئې نوم ښه نه د خدای پار وي (۱۲ سېلابه)
دغـــه هـــسې استـــغنا څـــه پـــه کـــار نـــه ده (۱۲ سېلابه)

(۱۳): (به ئي) په (بي) ويل يا ليکل:

څوک بـي را کړي ښه احـوال د ګران هيواد (۱۱ سپلابه)
چي ښه ژوند مي په نصيب سي په زړه ښاد (۱۱ سپلابه)

دا ډول يو شمېر نوري کلمې هم سته چي تاسي به ئې پخپله پيدا کئ.

اوس چي مو سپلاب و پېژندی را ځئ چي قافيه او رديف هم و پېژنو!

۲ ـ قافـيه:

قافيه پـه لغات کي وروستـه او د غاړي پـای تـه وايي. پـه نظمي (منظـومو) شعـرونـو کي د شعر هغي برخي ته ويل کيږي کوم چي د نظم (شعر) د هر بيت په پای کي را غلې وي.

په دې شرط چي هغه يوه کلمه به يو شان د ټولو بيتونـو د هـر دوهم نيم بيتي پـه پای کي تکرار نه وي را غلې. د قافيې مثال به په لاندي شعر کي و لولئ:

پـــر ما ملګري دي ګران — دوی دي پـــــر ما مهربان
موږ يــــو ځای لوبي کوو — کړو تـــوپ بازي پر ميدان
کلـه دمبـــی کــــوو موږ — خپل موټرک کــــړو چالان (ان)
هـــم اکوبـــکو کــــــوو — کله وايــــو ښـه چيستان

يـــو چـــي كيـــسه وايـي نور غوږ نيسي په ښه شان
كلــــه ســنـــدري وايــــو خوشالــه ناست يو خندان
پـــــر ســـړكـ لــــوبي نكړو ځكـــه خطــــر دئ دځان

په لوړ شعر كي د هر دوهم نيم بيتي په پاى كي (ان) توري راغلي دي چي د دغه شعر قافيه ده .

دلته به د قافيې يو بل مثال د عبدالقادر خان په يوه شعر كي و لولئ :

كـــه خبـــر مي شي لــــه خــوږ زړګيه ته
شپــه او ورځ بــــه پـــه نارو شي لكه زه
څـــو تـــاوونه باندي تېر شي چي پخيږي
د پــــخو پـــه حـــال خبر نـــه دي اومه
عــــالم لــــه حقيقته خبر نــــه شول
د تقـليد خنـــدا كـــوي لــــكه كــــاڼه
ګوره بيا د كوم كم بخت سري په خوله شو
سل ښكنځل را تـــه كوي چي غواړه خوله

د پورتني شعر د هر دوهم نيم بيتي په پاى كي د (زه ، مه ، ښه او له) توري را غلي دي . دا چي په (زه ، مه ، ښه او له) كي (ز ، مـ ، ښ او لـ) زوركى لري ، دغه زوركى د شعر قافيه ده ، نه (زه ، مه ، ښه او له) .

د خوشحال خان دغه لاندنی شعر بیا د عبدالقادر خان د شعر څخه فرق لري لکه چي وایي :

چي مي خپل مين نيولی تر آغوش دئ
د جهان هـــوس مي واړه فـــراموش دئ
چي پـــرون يـــي اهـــانت د ميخورو کړ
نـن هغه د ميـــو ډک سبو پـــه دوش دئ
ساقي تـــرس د محتســـب د دريې نشته
چي بابا يي د مجلس سره مى نوش دئ

موږ د مخه د قافيې په تعريف کي و ويل چي د قافيې توري هغه توري دي کوم چي د نظم د هر دوهم نيم بيتي په پای کي را وړل سوي وي ، په دې شرط چي هغه يوه کلمه به په يو شان د ټولو بيتونو د دوهم نيم بيتي په پای کي تکرار نه وي را غلي. موږ وينو چي د پورتني شعر په ټولو دوهمو نيم بيتيو کي د (دئ) کلمه تکرار راغلې ده ځکه (دئ) د قافيې توری نه دئ. په پورتني شعر کي د اوږد يا مجهول (و) او (ش) توري را غلي دي يعني (وش) د پورتني شعر قافيه بلل کيږي او (دئ) ته د شعر رديف ويل کيږي.

په نظم کي سيلاب او قافيه تر هر څه مهم دي. د ټول نظم رواني او شرنګ د سيلاب او قافيې په اساس تلل کيږي. د ټول نظم رواني او شرنګ (خوند) د دغو دوو شيانو په اساس تلل کيږي.

ټولي هغه کلمې چي په يوه توري او يا حتا په دوو يا دريو يو ډول تورو پای ته رسيږي خاماخا يو شان قافيه نه لري . د مثال په توګه :

۱ ـ پراته ، الواته ، کاته له ما ته ، شا ته ، غلا ته او دغه راز نورو کلمو سره يو شان قافيه نه لـري .

دا ځکه چي د يوې خوا د پراته ، الواته ، کاته کلمې هره يوه، يوه يوه کلمه ده او تر (ـه) د مخه توری (ت) زورکی لري او د کلمې پر پای ئې خج را غلی دئ . د بلي خوا ما ته ، شا ته ، غلا ته يوه يوه کلمه نه دي او نه ئې پر پای خج را غلی دئ يعني :

(ما) ضمير او (ته) رابطه ده .
(شا) اسم او (ته) رابطه ده .
(غلا) اسم او (ته) رابطه ده .

۲ ـ دغه راز مېلمانه ، کوربانه ، بېلتانه له زمانه ، پيمانه او آشيانه سره يو شان قافيه نه لري که څه هم د ټولو کلمو په پای کي (نه) را غلی دئ .

دا ځکه چي : د مېلمانه ، کوربانه ، بېلتانه او پيمانه او آشيانه کلمو په پای کي د (نه) په کلمه کي تـر (ـه) د مخه توری (ن) يو

شان ږغ نه لري . په مېلمانه ، کوربانه او بېلتانه کي د (نه) د کلمې پر (ن) باندي زورکی را غلی دئ ، خو د پیمانه او اشیانه په کلمو کي تر (ـه) د مخه تـوری (ن) زور لري .

که د قافيې لپاره د کلمو په انتخاب کي احتياط و نه سي نو نظم (شعر) بې خونده کيږي .

د قافيې په خوښولو کي دي دا لاندي ټکو ته پاملرنه وسي :

لومړی ـ د پښتو ژبي مختلفي (ی ، ي ، ې ، ۍ ، ئ) ګاني : يعني هره (ي) چي د دغو پنځو (ي) ګانو له جملې څخه د لومړي بيت د قافيې د تورو په پای کي را غلې وي نو په نورو بيتو کي هم بايد هغه (ي) را غلې وي . که نه نو شعر به بې خونده وي .

يوه ټکي ته بايد پاملرنه و سي چي د لنډي (ي) او اوږدې (ي) په کارولو کي د ختيځي او لوېديځي لهجې تر منځ توپير سته .
د مثال په توګه که د قلندر دغه لاندي شعر په ختيځه لهجه و ليکل سي دا ډول به وي :

هوسيـــه و خوري د سترګو تورې !
پـــر لـــوړ ولاړه ښکاريان په ګورې
ښکاريان لا کله د ګور بنديان شوه
خـــزې ولاړې دي تــــــــشي تورې

که په لوېدیځه لهجه و لیکل سي ، نو به ښکاره د شعر په قافیه کي توپیر را سي لکه :

هوسیــه و خورې د سترګو تورې !
پــر لــوړ ولاړه ښکاریان په ګورې
ښکاریان لا کله د ګور بندیان شوه
خــزې ولاړې دي تـــــــشې تورې

بل ځای بیا د جهاني صاحب په یوه شعر کي چي کتاب ئې د کويټې چاپ دئ جهاني صاحب لیکي :
ګراني یو ورځ به مې د قبر سر تــه ویني ژاړې
زه به شهید یم رشتیا سوې به وې ټول خوبونه

خو د پېښور په چاپ کي ئې ختیځې لهجې ته اړولی دئ او داسي ئې لیکلی دئ :

ګرانې یو ورځ به مې د قبر سر تـه ویني ژاړې
زه به شهید یم رشتیا سوي به وي ټول خوبونه

د کويټې په چاپ کي ویني (د بدن ویني) را غلي دي ، خو د پېښور په چاپ کي ویني د (ګورې) په معنا را غلي دي چي دا کار نه یواځې د شاعر د غوښتني خلاف دئ بلکي د شعر په معنا کي توپیر را ولي .

د (ی) یو بل مثال به د جهاني صاحب په یوه شعر کي و ګورو
چي وايي:

آسمانــه بيا لکه چي نـــوي افسانې جوړوي
چي سر پر سر مي پرهارونه پر سنې جوړوي
کــه دي مجنون د تـــورو زلفو را بللی نه یم
وایـــه حلـقه پـــر حلقه چا ته زولنې جوړوي
خـوني منګول دي شاهدي د فیصلې ور کوي
د غــمازانــو پــه خـــوله ولي بهانې جوړوي
شیخه اخــر بـــه سي رسوا د میفروش پورونه
تر څو به پټي پـــه خلوت کي میخانې جوړوي
در ځخـــه ورکي دي ساقي زما د ازل فیصلې
چـــي د اغـــیار د پـــاره ډکي پیمانې جوړوي
اوښکي یې ستا له بې فریاده سوځېدلو نه دي
پتـــنګه ولـــي پـــه لمبو کـــي آشیانې جوړوي
لـــه هــر قـدمه سره ښخ دي فریادي عرضونه
جنـونــه څـو لا په دې لار کي هدیرې جوړوي
د جـــهاني رنځـــوري شـپې د ختمېدلو نه دي
طبیبــه ولـــي رقیبانـــو تـــه پـــلمې جوړوي

پـه پورتني شعر کي په (افسانې، سنــې، زولنې، او بهانې ...)
کي د شعر تر پایه د قافیې توری مجهوله یا اوږده (ې) ده ځکه
یې شعر هم ډېر خوندور دئ.

دوهم : د پښتو ژبي (و) :
که په یوه بیت کي معروف یا لنډ (و) لکه: کډو ، پډو او بازو
را غلی وي په هغه بل بیت کي به هم معروف (و) وي او د
ښارو، بیزو او نارو سره نه قافیه کیږي. په کډو ، پډو او بازو
کي چي معروف یا لنډ (و) را غلی دئ او په بیزو ، ښارو او
نارو کي مجهول یا اوږد (و) را غلی دئ نه سره قافیه کیږي.
ځیني وختونه د کلمې په پای کي (و) ساکن وي لکه: کنډو، لو،
کټو ، د پیشو میو او داسي نور. دغه ساکن (و) د لنډ یا اوږده
واول (و) سره نه قافیه کیږي.

لاندي به یو څو مثالونه راوړل سي چي دغه لاندي توري که څه
هم په پای کي ئې (و) راغلی دئ نه سره قافیه کیږي لکه:
بیزو له کډو سره ، د بیزو (و) اوږد (و) او د کډو (و) لنډ (و)
دئ.

کټو د ښارو سره ، د کټو (و) ساکن کونسونانت (و) دئ او د
ښارو دا اوږد (و) او واول دئ.

دریېم ـ د پښتو ژبي (ـه ، ه) :
پام باید و کړو چي هره (ه ، ـه) عین قافیه نه جوړوي.

لومړي ټکي ته چي باید پاملرنه و لرو هغه دا دئ چي تر (ه ، ـه)
د مخه توری زور لري که زورکی؟

دوهم ټکی چي پاملرنه باید ور ته و سي هغه د کلمې یا سېلاب په پای کي خج دئ.

کله چي د ټولو بیتو د قافیو د (ه، ـه) ګانو تـر مخ توري یو زور و لري او بل زورکی یو شان قافیه نه جوړوي. د دې خبري مثال لکه: پیاله او ښځه. په پیاله کي تر (ـه) د مخه د (ل) توری زور لري اما د ښځه په کلمه کي تر (ـه) د مخه د (ځ) توری زورکی لري.

ځلورم ـ خج (په کلمه کي پر یوه توري باندي د اواز زور):
خج څه ته وایي: خج د یوې کلمې پر یوه سېلاب د ږغ یا آواز زور تـه ویل کیږي. مثالونـه ئې لکه ښـه (د مرغه ښکه) او بـڼه (چهره). پـه ښه (چهره) کي پر (ڼه) باندي خج یا د اواز زور را غلی دئ. پام دي وسي چي که په لومړي بیت کي د قافیې پر وروستۍ برخه خج را غلی وي نو دا کار دي د نظم تر پایه د قافیې لپاره مراعت سي.

بل دا چي پیاله، خاله، خاده، پایځه، لانجه... د پاځه!، را سه!، غورځه!... سره نه قافیه کیږي ځکه د پیاله، خاله، خاده، پایځه، لانجه... ټولو کلمو پر پای خج را غلی دئ. د پاځه، را سه، غورځه، واخله... کلمو پر پای خج نه دئ را غلی.

پنځم ـ د ژبي ګرامر او قواعد :
د ژبي ګرامر او قواعد به د قافیې د برابرولو لپاره نه قرباني کوو ، که څه هم په ځینو اشعارو کي دومره ډېره خرابي نه پېښوي اما په ځینو کي زیاته . دغه هم لکه د شعر د سېلاب خبره ، چي ویل مو د ټولو بیتو سېلابونه باید مساوي وي . بیا مو هم و لیدل چي د سېلاب لړوالی او ډېروالی هر ځای په شعر کي بېخوندي نه را ولي . د ګرامر یو مثال به په لاندي یوه بیت کي و ګورو :

راځــه یــاره کله را ځــه
ملنګ دي یمه د دروازه

د پورتني بیت په لومړي نیم بیتي کي د را ځه د کلمې او د دوهم نیم بیتي د دروازه د کلمې قافیې سره برابري دي . خو په دوهم نیم بیتي کي (ملنګ دي یمه د دروازه) د ژبي د قواعدو خلاف جمله ده . که د ژبي قواعد مراعت سي ، هغه داسي ویل کیږي : (ملنګ دي یمه د دروازې) ، چي پدغه صورت کي ئې بیا قافیه نه برابریږي .

که څه هم په نظمي یا منظوم کلام کي ځیني ګرامري تېر وتني دومره ډیري بي خوندی نه را ولي ، خو پــه پورتني بیت کي یــوه بله کوچنۍ تېر وتنه د (یمه) کلمه ده . (یمه) فعل دئ د مونث لپاره لکه چي وایي :
مونث ـ زه را غلې یمه .

مذکر ـ زه را غلی یم.

دا چي په دوهم نیم بیتي کي ملنګ مذکر دئ، نو باید (یم) ور ته را غلی وای. سربېره پر دې په منظوم کلام کي دا ډول تېر وتنو ته اجازه ستته. دلته لاندي به په یوه بل بیت کي داسي تېر وتنه و ګورو چي په نظم کي ئې خرابي دومره نه معلومېږي لکه:

نــن مــي بیا مارغــه د فکر دی په شور
پـــروازونـــه کـــوي ځـــي پـــه هـــره لـــور

په دوهم نیم بیتي کي (لور) په اوړد (و) مذکر دئ او باید (هر) ور ته را غلی وای، نه (هـره). دا چي دلته یوه بل سېلاب ته اړتیا ده ځکه شاعر (هره) غوره کړی دئ. اصلا د ګرامر له مخي سړی وایي:

مونث ـ هره خوا.
مذکر ـ هر لور.

۴ـ تمرین: د لاندي شعر قافیه و ښیاست!

د مـــرغانـــو د ویـــنا دا مـــعلومـــیږي
چـــي خبرو بـــاندي څوک نه سړی کیـــږي
سړی نـــه دئ چي ئې کار د سړو نه دئ
پـــــه خبرو که هـــر څومره ښه پو هیږي

۳ ـ ردیف: دربیم تکی چي په شعر کي مهم دئ، ردیف دئ.
ردیف په یـوه شعر کي هغه کلمه ده چي د شعر پـه هر دوهم نیم

بیتي کي تکرار را غلي وي لکه په لاندي شعر کي:

کــه مېړی دئ که انسان دئ
لــه زحمت يي جوړ جهان دئ
اوريــځي خــړي وي که تــوري
کار و بــار يي بنه بــاران دئ

پــه لوړو دوو بیتو کي د هــر دوهــم نیم بیتي پــه پــای کي (دئ) تکرار را غلی دئ. د قافيې په تعریف کي موږ و ویل چي قافیه هغه توری یا توري دي چي د شعر د هــر دوهم نیم بیتي په پای کي راغلي وي. هغه په دي شرط چي هغه کلمه چي نوموړی توری پکښي را غلی وي تکرار نه وي را غلي. په پورتني نظم کي موږ نه سو ویلای چي (ئ) د قافيې توری دئ. دا ځکه چي (ئ) د (د) سره ملګري ده او (دئ) د شعر ردیف دئ او قافیه د لومړي او دوهم بیت په پای کي د جهان او باران په کلمو کي د (ان) توري دي. دغه توري بیا د شعر تر پایه را غلي دي.

۵ ـ تمرين: په لاندنیو بیتو کي د ردیف او قافيې مشق او تمرين ته په خپله دوام ور کړئ!

لمر، سپوږمی پــه پلوشو کي
د نــړی ســاز و ســامــان دئ
د بــزګـــــر د کار لـــه فـــيضه
رنګينه مــو دســترخــوان دئ

شپانــــه مــېږي بيايي خړ ته
پـــه رمــې پــسې روان دئ
د مـــاليـــار د يـــوم په ښوکه
ښــکلی شـــوی ګلـستــان دئ
کـه مـوږ کښينو لاس تــر زنه
پــه سـکون کې مو تـاوان دئ
ای نـــژنـده لاس پـــه کار شه
د کـارګـــرو لـــوړ نـــښان دئ

۶ ـ تمرين: د رحمان بابا لاندنی شعر و لولئ! رديف او قافيه ئې را و ښياست!

د دنيا ښه والی

ښــه ده ښـــه ده دا دنــيا	چـــې تــوښه ده د عـــقبا
پــه دنيا کښې بدي نشته	کـــه بـــدي نـــه وي له تا
دنيـــا بـــحر دئ بـهـيـږي	آيـــني غـــونـدي صـــفا
وفـــادار لـــره وفـــا شوه	جفـــا کـــار لـــره جــفا
لــه يـوه مـخه يې درد وي	او لـــه بـــل مـــخه دوا
کار همه واړه موقوف دئ	د ســــــرې پــــه مــدعا

(رحمان بابا)

په پښتو کي د شعر ډولونه:

اوس چي مو سپلاب، قافيه او رديف و پېژندل راځئ چي د پښتو شعر ډولونه و پېژنو.

په پښتو کي شعر ډېر ډولونه لري، خو دلته به د شعر دغه لاندي ډولونه د مثال په توګه راوړو لکه:

١ ـ لنډۍ:
٢ـ غزل:
٣ـ مثنوي:
۴ـ آزاد شعر:

١ ـ لـــنډۍ:

- د لنډۍ شاعر نه دئ معلوم زياتره داسي معلوميږي لکه د ښځو له خوا چي نارينو ته ويل سوي وي.
- د لنډۍ لومړی نيم بيتی ٩ (نهه) سپلابه او دوهم نيم بيتی ئي ١٣ سپلابه وي.
- لنډۍ زياتره په (نه) يا (مه) پای ته رسيدلي وي لکه:

د لنډۍ مثال:

که په ميوند کي شهيد نه سوې
خدای ږو لاليه بې ننګۍ ته دي ساتينه

د پورتنۍ لنډۍ سپلابونه:

که ـ په ـ مَيـ ـ وَند ـ کي ـ شَـ ـ هيد ـ نه ـ سوې

(نهه سپلابه)

خدای ـ ږو ـ لا ـ لَـ ـ يه ـ بې ـ ننَـ ـ ګۍ ـ ته ـ دي ـ سا ـ تيـ ـ نه (ديرلس سپلابه)

۷ - تمرين: د لاندي لنډيو سپلابونه پيدا کړئ!

توتې توتې پـه تورو را سې
چي پرهارونه دي ګنډم خولـه در کومه

سر مي لــه تن څخه جلا کړئ!
که مي بګړۍ د بې ننګۍ تـــړلي وينه

ارمان دي نه کړي هغه ميندي
چي خپل اولاد د وطن زيار تـه لويوينه

د لويو غـــرو سيل مـي و کړ
اوس مي يادېږي د شينکي وطن باغونه

۲ ـ غـــزل:

غزل دغه لاندي خواص لري:

- غزل هغه نظم دئ چي د بيتونو شمېر ئې د پنځو څخه تر پنځلسو پوري وي.

- په لومړي بیت کي ئې لومړی نیم بیتی او دوهم نیم بیتی دواړه د قافیې په یو ډول توي یا تورو پای ته رسیږي.
- په غزل کي د هر دوهم نیم بیتی په پای کي یا د قافیې توري را ځي او یا (ردیف).

د غزل مثالونه:

د غزل لومړی مثال:

ستـــا د عشق له وینو ډک سوه ځګرونه
ستا په لاره کښېي بـايـــلي زلمي سرونه
تــاتـــه را سمه زړګی زمـــا فـــارغ سي
بـــيله تـــا مي انـــدېښني د زړه مارونه
کــــه هر څو مي د دنیا ملکونه ډېر سي
زما به هېر نه سي دا ستا ښکلي باغونه
د ډهلي تـخت هېرومــــه چي را یاد سي
زما د ښکلي پښتونخـــوا د غرو سرونه

د پورتني شعر په لومړي بیت کي د لومړي نیم بیتي او دوهم نیم بیتي قافیه سره برابره ده ، چي هغه په (ځګرونه) او (سرونـه) کي د (ونـه) توري دي. بیا نو د هر دوهم نیم بیتي په پای کي د (سرونه ، مارونه ، باغونه او سرونه) په کلمو کي (ونه) د دغه شعر قافیه ده.

د غزل دوهم مثال:

نــا پوهي غــونــدي بـــل نشته په جهان رنځ
اختــه مــه شه ځوک په هسي بې درمان رنځ
چي نه خپله علاج کړای شي نه بل پوه کړي
چاره نــه لـــري بـــې مـــرګه د حـیوان رنځ
کـــوم وطــن چــي ئې د علـــم برخه لږ وي
هـم لـــه ځمکي نه ورځي هم له اسمان رنځ
ځــان ځـــاني لـــويــه بـــلا ده و هر قام ته
خــدای دي نه ور ولي چاته داسي شان رنځ
پــه يـــوه زړه چـــي خپلوانو سره ژوند کړي
خــود بـه ورک وي له دي ټولو د ارمان رنځ
کـــه په هر څه اړ ځوک لاس ته د دښمن وي
تـــر دي پـــورتــه پر دنيا نشته بل ګران رنځ

په دغه دوهم مثال کي د شعر د لومړي نيم بيتي او دوهم نيم بيتي په پای کي د (رنځ) کلمه را غلې ده چي د شعر رديف ده. دغه رديف (رنځ) د شعر تـر پـايــه ادامـه لري. تـر رنځ د مخه د (درمان، حيوان، اسمان، شان، ارمان او ګران) پـه کلمو کي د (ان) توري د شعر قافيه ده.

۸ ـ تمرين: د لاندي غزل رديف او قافيه پيدا کئ!

د هستۍ قبر

دا دي را غلل د خزان بادونه ورو ورو
رژوي مـي د ځـوانـۍ ګلونه ورو ورو
خود آګاه د خامـوشۍ غيږي ته درومي
چي غوغا تې[۱] تخنېدل رګونه ورو ورو
د مرګي قاصد مي غم د مستۍ غواړي
را تـه ښيـي د لـحد خوبونه ورو ورو
چـي يـې خاشکی د کوثره سره سيال و
زمـاني غليم يې وړي خومونه ورو ورو
نـن د هـوښ له دوږخي سينې را وځي
مدهوشۍ چي پـاخول خيالونه ورو ورو

[۱] تې: د پورتني غزل په څلورم نيم بيتي کي (تې[۱]) را غلی دئ چي اصلاً (ته ئې) دئ.

۳ ـ مثنوي:

مثنوي دغه لاندي خواص لري:

- د مثنوي د بيتونو شمېر کېدای سي چي ډېر زيات وي.
- په مثنوي کي هر هر بيت ځانته جلا قافيه لري.
- په مثنوي کي د يوه بيت د لومړي نيم بيتي قافيه د دوهم نيم بيتي د قافيي سره برابره وي.

- په مثنوي کې کېدای سي چې دوه درې یا څلور بیتونه یو ډول قافیه و لري.
- د مثنوي د بیتونو د سېلابو شمېر باید په ټولو بیتو کې سره برابر وي.

د مثنوي مثال:

تــوتــي تــوتــي تــوتــي	پر چکس ناست یې چتي
لـــږ و کـــړه څـــو خبرې	غـمونـــه مې کـــړه لـــرې
تــوتــي ډوډۍ غـــوارې	یـــوه هــګۍ غـــوارې
زه مـــالیـــده ورکـــوم	ډېـــره خـــوږه ورکـــوم
شپـــېلۍ کـــولي شي	ټـــول خنـــدولي شي

د پورتني نظم په لومړي بیت کې د لومړي او دوهم نیم بیتي په پای کې د توتي او چتي په کلمو کې لنډه (ي) را غلې ده. د دغو دواړو نیم بیتو قافیه (ي) ده.

دغه ډول د دوهم او درېیم بیت د دواړو نیم بیتیو پـه پـای کې لـنډه (ي) د دواړو بیتو قافیه ده.

په څلورم بیت کې (ور کوم) د دواړو نیم بیتیو ردیف دي. د دغو دوو نیم بیتیو قافیه د (مالیده او خوږه) په کلمو کې (ه) ده. قافیه اصلاً تر (ه) د د مخه توري (زور) دئ.

په پنځم بیت کې (شي) د دواړو نیم بیتیو ردیف دي. په (کولي

او خندولي) کلمو کي (ولي) قافيه ده.

د مثنوي يو بل مثال د جهاني صاحب له ارغوان څخه يو څو بيتونه:

پــخوانيو زمــانـــو کـي يــو پاچا وو
هم ديندار هم مالــک د ښې دنيا وو
يوه ورځ پاچا په ښکار پسې وو تللی
له لښکر سره دښتــونــو تــه و تــلی
مست له زوره مست لـه ميو د قدرته
بــې پــروا هــم لـــه دنيا هم له قيامته
اورول يــې هــري خــوا تــه رسا غشي
دا يې نه کتل چي څوک ولي يا څشي
هــري خوا تــه چي هــوسۍ منډه و هله
تــر سينه يې د پــاچـا غـشي و تــله

د لومړي او دوهم نيم بيتي قافيه د (پاچا او دنيا) په کلمو کي د (ا) توری ده او (وو) رديف دئ.

د دريم او څلورم نيم بيتي قافيه د (تللی او وتلی) په کلمو کي د (لی) توري ده.

د پنځم او شپږم نيم بيتي قافيه د (قدرته او قيامته) په کلمو کي د (ته) توري ده.

د اوم او اتـم نيم بيتي قافيه د (غشي او څشي) پـه کلمو کي د (شي) توري ده.

نهم او لسم نيم بيتي قافيه د (وهله او وتله) څخه (له) ده.

نهم تمرين: د لاندي مثنوي قافيه و ښياست!

مهرباني موري

موري تا لوی کړم د غيرت په زانګو
تـا يـم روزلـی د همت پــه زانګو
زمـــا ژړا نــــه تـــا ژړا کــــړي ده
زمـــا خنـــدا نـه تـا خندا کړي ده
مــوري پـــوهېـــږم هېـــرولی نه شم
ستـــا زحـمتونـــه زه ويـلی نـه شم
تـــا ډېـــر ګاللـي کــړاونـــه پـه ما
خــوښي دي تـل غواړمه زه پـه دنيا
ای زمـــا ګــراني قـــدر داني مــوري
زمـــا د ميـــني مــهربـانـــي موري

۴ـ آزاد شعر:

آزاد شعر هغه شعر دئ چي نه قافيه پکښي ستـه، نه سيلاب لري او نه بيتونه بلکي د لنډو لنډو جملو په شان ليکل کيږي.

ادب پوهان د شعر تعریف داسي کوي: شعر هغه کلام دی چي د لوستونکو او اورېدونکو احساسات را و پاروي. د دې تعریف له مخي نو آزاد شعر که څه هم چي د نظم قوانین پکښي نه ستـه هم کولای سي چي د اورېدونکو او لوستونکو احساسات را و پاروي لکه دغه لاندي آزاد شعر:

سارانۍ مینه

ما به ویل چي ما به نه مچوې
ما ته په غېږ کي ځای مه را کوه
زما سارانۍ سینه لا میني ازمېیلې نه ده
پکي د چا د میني شمع لګېدلې نه ده
شونډې مي هم لا د ماشومو په څېر
د چا تودو شونډو لیدلي نه دي
زه پوهېدم که مي سینه کي یو ځل
د چا د میني لمبه بله سوله
بیا مي اورونه د وژلو نه دي
بیا مي وعدې د ماتولو نه دي
خو ته هغسي نه وې
ته زما په شاني سارانۍ را لویه سوې نه وې
ستا بازاري ستا سودا ګري غېږې
یوازي زه او زما مینه لوبولي نه وو
معصومو سترګو دي وعدې د میني ډېري کړي

نازکو شونډو دي زر ځلي په وفا لوړلي
ته به زما نه سې ، نه به زما مینه د ځان و بولې
خو زما په زړه کي لګېدلي شمع
د بلي میني په اور نه سوځیږي

اوس چي مو د شعر ځو مثالونه و پېژندل ، کولای سئ چي د نورو معلوماتو لپاره په خپله نور کتابونه و لولئ او د شعرونو نور ډولونه هم زده کړئ .

د شعر اغېزه د انسان په ژوندانه کي :

پدې کي شک نه سته چي شعر د اورېدونکي یا لوستونکي احساسات را پاروي . احساسات په دي معنا چي اورېدونکی یا لوستونکی به د شعر په اورېدلو یا لوستلو سره د دغو لاندنیو احساساتو تر تاثیر لاندي را ځي چي :

۱ ـ د خوشالۍ احساس کوي
۲ ـ د خواشینۍ احساس کوي
۳ ـ په جنګ لاس پوري کوي
۴ ـ د میني یا عشق احساس به کوي
۵ ـ د یو څه په اړه به دلچسپي ښکاره کوي
۶ ـ د توهین یا تحقیر احساس به کوي
۷ـ د ارامۍ او سولي احساس به کوي

د دغو ټولو احساساتو لپاره به دلته لاندي يو يو مثال راوړل سي:

۱ ـ د خوشالۍ لپاره شعر:

د دغـــو شعـرونو لوستل او يا اورېدل سړي ته د خوښۍ او خوشالۍ احساس پيدا کوي لکه په لاندي لنډۍ کي:

خط مي ليکه اشنا مي راغی
له خوشالۍ نه مي قلم په خندا شو نه

۲ـ هغه شعر چي انسان غمګينه کوي:

دلته به د جهاني صاحب د يوه شعر څو بيتونه راوړل سي:

د ژوندون وحشي موجونو
لـه اشنا مېني بـــېل کړی
د زمـان يـــاغي بـادونـو
بـــل جـهان ته يم را وړی
را يـــاديږي مـــي جونګړه
را يـــاديږي يـــې خيالونه
هسي ليري را تـه ښکاري
لکه ورک ستـــړي خوبونه

۳ ـ جنګي (حماسي) شعر :

دا ډول شعرونـه د حماسي يـا جنګي شعرونو په نامه بولي . تاسي ته معلومه ده چي زمـوږ ګـران هـيواد افغانستان د ډېـر پـخوا څخه د بېګانوو تر يرغلونو لاندي راغلی دئ ، نو شاعرانو هم د خپـلو خلکو د ازادۍ غوښتونکو احساسات د را پارولو لپاره حماسي شعرونه ويلي دي لکه :

څـــو وا نــه خــلي لـــه غــليمه انتقام
مرد نه خوب کړي نه خواړه خوري نه ارام

د دغو شعرونو د جملې څخه دلته غوارم هغه لنډۍ چي ملالۍ پېغلي د ميوند په جنګ کي د خپلو افغاني ورونو د احساساتو د را پارولو لپاره ويلې ده راوړم . د دې پېغلي ږغ د دې د افغاني ورونو احساسات داسي را و پارول چي د انګرېز څخه ئې هغه بايللی جنګ و ګاټه لکه چي وايي :

که په ميوند کي شهيد نه سوې
خدای ږو لاليه بې ننګۍ ته دي ساتينه

او يا

خبـري ډيـري پـــه کار نه دي
زه فيصـــله د تــــوري خوله باندي کومه

۴ـ عشقي شعر: لکه:

خوږې شونډې دي شکري نه دي څه دي
ښکلي غاښ دي مرغلري نه دي څه دي
چې تسخير په تورو ستر ګو کا د زړونو
سياه چشمي سهر ګري نه دي څه دي
چې د زلفو په ځنځير يې زمرى بند کړ
هوسۍ سترګي زورورې نه دي څه دي

۵ ـ هغه نظمونه چي د نورو د دلچسپۍ د را جلبولو لپاره ويل کيږي: دغه شعرونه يا نظمونه کوچني هلکان يا کوچنۍ نجوني د لوبو په وخت کي د يوې مسابقې لپاره وايي.

۶ ـ هغه شعر چي څوک په توهين يا خواشينى کيږي:

کله کله کوچنيان په کوڅو او باڼدو کي يو بل ته د توهينولو لپاره ځيني سپکي کلمې د نظم په ډول وايي. په دغه لاندي لنډۍ کي ئې هم يو مثال لوستلاى شئ:

خداى دي تر دغه لا بدتر کړه
چي د کم اصله بوټي ګل دي بوياونه

۷ـ د ارامۍ یا سولې د احساس لپاره:

دلته بیا هم د جهاني صاحب د یوه اوږده شعر یو څو بیتونه را وړم:

څوانـه دا څـوک یې چې مرمۍ اوروي
د خـــپل نـــیکه او د ابـــا پـــر کـــلي
دې هـــدیره کې دي خپلوان پـــراته دي
څوک یې پرون څوک یې پخوا ویشتلي
پربـــړده چـــې بیا د شنه اسمان پر لمن
سپوږمـــۍ تـــه ستـــوري امبلونه را وړي
بیـــا د ادم ربـــاب نغـــمې ویښـــې کړي
د مـــیني خـــوب تـــه تـــعبیرونه راوړي

د تمرينونو جوابونه :

د لومړي تمرين جواب :

کلــــه سنــــدري وايـــــو کَ ـ له ـ سَن ـ دَ ـ ري ـ وا ـ يو
(۷ سيلابه)

خوشالـه ناست يو خندان خو ـ شا ـ له ـ ناست ـ يو ـ خَن ـ دان
(۷ سيلابه)

د دوهم تمرين جواب :

غومبـــرـ وهـــه کوتري غوم ـ بر ـ وَ ـ هه ـ کَو ـ تَ ـ ري
(۷ سيلابه)

نـخيـــــږه بـــخـــتـــــوري نَ ـ خېـ ـ ږه ـ بَخ ـ تَ ـ وَ ـ ري
(۷ سيلابه)

اواز دي خوږ لګيږي آ ـ واز ـ دي ـ خوږ ـ لَ ـ ګيـ ـ ږي
(۷ سيلابه)

زړګی مي پرې ښه کيږي زړ ـ ګی ـ مي ـ پرې ـ ښه ـ کيـ ـ ږي
(۷ سيلابه)

لـــږ تـــاوه شـــه ګـــډيږه لږ ـ تا ـ وه ـ شه ـ ګَ ـ ډې ـ ږه
(۷ سيلابه)

غـــومبـر وهه تاوېږه غوم ـ بر ـ وَ ـ هه ـ تا ـ وي ـ ږه
(۷ سيلابه)

د دربیم تمرین جواب:

نــن مــي بيا مارغــه د فکر دی پــه شور

نن ـ مي ـ بيا ـ مار ـ غه ـ د ـ فِـ ـ کر ـ دی ـ په ـ شور (۱۱)

پــروازونــه کــوي ځــي پـــه هــره لــور

پر ـ وا ـ زو ـ نه ـ کَـ ـ وي ـ ځي ـ په ـ هَـ ـ ره ـ لور (۱۱)

نه پوهېږم څه ترې ورک دي او څه غواړي

نه ـ پو ـ هې ـ ږم ـ څه ـ ترې ـ ورک ـ دي ـ او ـ څه ـ غوا ـ ړي (۱۲)

چــي تــپوس کــوي لــه پلي او له سپور

چي ـ تَـ ـ پوس ـ کَـ ـ وي ـ له ـ پـ ـ لي ـ او ـ له ـ سپور (۱۱)

مــا د عــقل پـــه تــار بند کړل پروازونه

ما ـ دَ ـ عَـ ـ قل ـ په ـ تار ـ بند ـ کړل ـ پر ـ وا ـ زو ـ نه (۱۲)

ده د عــقل مــزي و شــلــول پـــه زور

ده ـ د ـ عَـ ـ قل ـ مَـ ـ زي ـ و ـ شلَـ ـ ول ـ په ـ زور (۱۱)

کــه هــر څــو يي لورږ پرواز نه کړځومه

که ـ هَر ـ څو ـ يي ـ لورږ ـ پر ـ واز ـ نه ـ کړ ـ ځَـ ـ و ـ مه (۱۱)

غــوږ تــه نــه پــرېږدي زمــا پندونه نور

غوږ ـ ته ـ نه ـ پرېږ ـ دي ـ زَ ـ ما ـ پَنـ ـ دو ـ نه ـ نور (۱۱)

د ځلورم تمرين جواب:

د مـــرغانـــو د ويــنا دا مـــعلومـــيږي
چـي خبرو بـاندي څوک نه سړی کيـږي
سړی نــه دئ چي يې کار د سړو نه دئ
پـــه خبرو که هــر څومره ښه پو هيږي

پورتني شعر ته چي ځير سو ، وينو چي:
د لومړي دوهم او ځلورم نيم بيتيو په پای کي د (معلوميږي ، کيږي او پوهيږي) کلمې را غلي دي. وينو چي په دغو درو سرو کلمو کي د (يږي) توري را غلي دي او دغه (يږي) توري د شعر قافيه ده.

د پنځم تــمرين جــواب: د لاندي شعر رديف او قافيه پيدا کئ!

لمر، سپوږمۍ پــه پلوشو کي
د نــړۍ ســاز و ســامــان دئ
د بــزګـــر د کار لـــه فـــيضه
رنګينه مــو دستــرخــوان دئ
شپــانـــه مـيږي بيايي څړ ته
پـــه رمــې پـــسي روان دئ
د مــاليـــار د يـــوم په څوکه
ښـــکلی شـــوئ ګلـــستـــان دئ

کـه مـوږ کښيينو لاس تـــر زنه
پـــه ســـکون کي مو تـاوان دئ
اى نـــژنـــده لاس پـــه کار شه
د کـارګـــرو لـــوړ نـــښان دئ

په پورتني شعر کي (دئ) د شعر رديف دئ ځکه چي د هر دوهم نيم بيتي په پاى کي په يوه معنا را غلى دئ. د دغه شعر قافيه د (ان) توري دي چي پـه هـر دوهم نيم بيتي کي تر رديف د مخه د (سامان ، دسترخوان ، روان ، ګلستان ، تاوان او نښان) په کلمو کي را غلي دي.

د شپږم تمرين جواب:

ښـــه ده ښـــه ده دا دنـــيا	چـــي تـــونبه ده د عـــقبا
پـــه دنيا کښي بدي نشته	کـــه بـــدي نـــه وي له تا
دنيـــا بـــحر دئ بهـــيرږي	ايـــني غـــونـدي صـــفا
وفـــادار لـــره وفـــا شوه	جفـــا کـــار لـــره جـــفا
لـــه يوه مـخه يي درد وي	او لـــه بـــل مـــخه دوا
کار همه واړه موقوف دئ	د ســـــرږي پـــــه مـدعا

د دغه شعر قافيه د (دنيا ، عقبا ، تا ، صفا، جفا، دوا او مدعا) په کلمو کي چي د (الف) توري راغلی دئ د شعر قافيه ده . دغه شعر رديف نه لري ، ځکه چي تـر قافيي وروسته کـومه بله کلمه

نه ده را غلې.

د اووم تمرين جواب:

ټوټې ټوټې په تورو را سې
چې پرهارونه دي ګندم خوله در کومه

ټو - ټې - ټو - ټې - په - تو - رو - را - سې
چې - پر- ها - رو- نه - دي - ګن - دم - خوله - در - کَ - وَ - مه

سر مي لــه تن څخه جلا کئ
که مي بګړی د بې ننګۍ تــــړلې وينه

سَر ـ مي ـ لــه ـ تَن ـ څَ . خه ـ جَ ـ لا ـ کئ
که ـ مي ـ بَګ ـ ړی ـ دَ ـ بې ـ نَن ـ ګۍ ـ تَ ـ ړَ ـ لې ـ وي
ـ نه

ارمان دي نه کړي هغه ميندي
چې خپل اولاد د وطن زيار تــه لويوينه

اَر ـ مان ـ دي ـ نه ـ کړي ـ هَ ـ غه ـ ميـن ـ دي
چې ـ خپل ـ اَو ـ لاد ـ دَ ـ وَ ـ طن ـ زيار ـ ته ـ لو ـ يَ ـ وي
ـ نه

د لويو غــرو سيل مــي و کړ
اوس مي ياديږي د شينکي وطن باغونه

دَ ـ لو ـ يو ـ غرو ـ سَ ـ يل ـ مي ـ وَ ـ کَړ
اوس ـ مي ـ يا ـ دي ـ ږي ـ دَ ـ شين ـ کي ـ وَ ـ طَن ـ با ـ غو ـ نه

د اتم تمرين جواب:

دا دي را غلل د خزان بـادونه ورو ورو
رژوي مــي د ځــوانــۍ ګلونه ورو ورو
خود آګاه د خامــوشۍ غيږي ته درومي
چي غوغا تــې تخنبدل رګونه ورو ورو
د مرګي قاصد مي غم د مستۍ غواړي
را تــه ښيــي د لــحد خوبونه ورو ورو
چــي يــې ځاځکی د کوثره سره سيال و
زمــاني غليم يې وړي خُومونه ورو ورو
نـن د هــوښ له دوږخي سينې را وځي
مدهوشۍ چي پــاځول خيالونه ورو ورو

د پورتني غزل رديف (ورو ورو) دئ، ځکه چي د شعر تر پايه د هر دوهم نيم بيتي په پای کي په يوه معنا تکرار را غلی دئ. د شعر قافيه د (ونه) تــوري دي چي د (بادونــه، ګلونــه، رګونه،

خوبونه ، خومونه او خيالونه) د كلمو په پاى كي را غلي دي .

د نهم تمرين جواب :

موري تا لوى كړم د غيرت په زانګو
تــا يــم روزلـــى د هــمت پـــه زانګو
زمـــا له ژړا نــه تـــا ژړا كـــړې ده
زمـــا خنـــدا نــه تـا خندا كړې ده
مـــوري پـــوهيـــږم هيـــرولى نه شم
ستـــا زحـــمتونـــه زه ويـــلى نـه شم
تـــا ډيـــر ګاللـــي كـــړاونـــه پـه ما
خـــوښي دي تــل غـوارمه زه پـه دنيا
اى زمـــا ګـــراني قـــدر داني مـوري
زمـــا د ميـــني مـــهربانـــي موري

د لومړي او دوهم نيم بيتيو قافيه د (ت) تورى دئ او (په زانګو) ئې رديف دئ .

د درييم او څلرم نيم بيتي قافيه (ا) دئ او (كړې ده) ئې رديف دئ .

د پنځم او شپږم نيم بيتي قافيه (لى) دئ او (نه شم) ئې رديف دئ .

د اوم او اتم نیم بیتي قافیه (ا) دئ چي د (ما او دنیا) په کلمو کي را غلی دئ.

د نهم او لسم نیم بیت قافیه (ني) ده او (مور) ئې ردیف دئ.

په پښتو کي د پنځو (ی، ي، ې، ۍ، ئ) ګانو لـه جملې څخه لنډه (ي) او اوږده (ې) د واول (ږغ لرونکي لکه: (الف، لنډ و، اوږد و، لنډه ي، اوږده ې، زور، زېر، پېښ او زورکی) تورو له جملې څخه دي. لنډه (ي) کله کله واول او کله کله کونسونانت (بې ږغه لکه: ت، خ، م، ن، ک ...) وي، خو اوږده (ې) تل واول وي او کونسونانت نه را ځي. نرمه (ی)، درنه ښځینه (ۍ) او درنه فعلي (ئ) تل کونسونات وي.

په پښتو کي (و) دوه ډوله دئ. یو ئې لنډ او بل ئې اوږد (و) دئ.

۱ ـ معروف یا لنډ (و): لکه په کډو، بازو، تارو، کاهو او نورو کلمو کي.

۲ ـ مجهول یا اوږد (و): لکه په بیزو، ښارو، پشو، کالو او نورو کلمو کي.

لنډ (و) او اوږد (و) دواړه واول دي، خو لنډ (و) د کنسونانت

په ډول هم را ځي اما اوږد (و) د کونسونانت په ډول نه را ځي.

واول (ږغ لرونکي): هغه توري يا نښې دي چي په کلمه کي يو بې ږغه توري ته حرکت ور کوي او يا ويلاى سو چي دوه کونسونانت توري سره نښلوي.

کونسونانت (بې ږغه): هغه توري دي چي په کلمه کي بېله د واول له مرستي ږغ نه سي ور کولاى.

د لیکونکي لنډه پېژندنه

عبدالعلي رسول زاده په ۱۳۲۶ لمریز کال د کندهار ولایت په دربیمه ناحیه کي دې نړۍ ته سترګي خلاصي کړلې. لومړنۍ زدکړې ئې په اوه کلني کي د کندهار په مشرقي ښوونځي کي پیل کړلې. پسله شپږو کلو څخه د نوموړې ښوونځي څخه فارغ سو. تر هغه وروسته ئې د میرویس نیکه په لېسه کي زدکړې پیل کړلې. په ۱۳۴۵ لمریز کال کي ئې د کابل پوهنتون د ښووني او روزني په پوهنځي کي د ریاضي او فزیک په څانګه کي زدکړې پیل کړلې. په ۱۳۴۹ لمریز کال کي ئې د کندهار په عالي دارالمعلمین کي د ریاضي او فزیک او مسلکي مضمونونو په تدریس پیل و کړ. په ۱۳۵۹ کال کي په هیواد کي د نا خوالو له امله سویډن هیواد ته مهاجر سو. په سویډن کي ئې ۳۳ کاله په سویډني ښوونځیو کي د پښتو ژبي د زدکوونکو سره د ښوونکي په توګه نه یواځې د ښوونځي د مضامینو مرستي کړې دي بلکي پښتو ئې هم ور ته تدریس کړې ده. په دغو کلو کي ئې د پښتو ژبي زدکوونکو ته یو زیات شمېر تدریسي کتابونه او تدریسي مرستندوی مواد لیکلي دي چي د هغو له جملې څخه یو همدغه کتاب دئ. د دغو کتابو څخه د نړۍ په زیاتو هیوادو کي ګټه اخیسته کېده او اوس هم کیږي. په ۲۰۰۲ م کال کي د سویډن د پوهني د وزارت له خوا د پښتو انټرنیټي پاڼې www.pashto.se چارې هم ور پر غاړه سوې.